

והנה על הפירוש הראשון לא הביא הב"י שום ראיה, אלא כך גזרה חכמתו דודאי צריך לכסות ראשו כל היום, וצ"ע בראשונים אם יש לזה רמז.

ובפור לעיל סי' ב' [בנדמ"ח עמ' י"א] כתב: ויכסה ראשו כדאיתא נמי התם [קדושין דף ל"א ע"א] רב הונא לא אזיל ד' אמות בגלוי הראש, אמר שכינה למעלה מראשי, ע"כ. ולענ"ד שמשם ראייה דאין זה חיוב לכל אחד, ורב הונא דקדק בזה ביותר, וכן נראה מהרמב"ם פ"ה מהלכות דעות הל' ו' שהוא דין בתלמיד חכם ולא בכל אדם, וז"ל: צניעות גדולה נוהגים תלמידי חכמים בעצמן לא יתבזו ולא יתגלו ראשן, ע"כ. ואין צורך להאריך בזה, וכבר האריך בזה בבאור הגר"א סי' ח' עיין עליו.

ובדברי הב"י יש לי צ"ע, שכתב בסי' צ"א [בנדמ"ח עמ' שנ"ט] בשם רבינו ירוחם שאסור לברך בגלוי ראש, וז"ל: ורבינו ירוחם כתב בסוף נתיב ט"ז [ח"ז דף קמ"ח ע"ד] שאסור לברך בגלוי הראש וכו'. ונראה שהוא מחלוקת אם מותר לברך בגלוי הראש או אם אסור, וכיון דרבינו ירוחם פסק כמאן דאמר אסור הכי נקטינן, ע"כ. ודברי רבינו ירוחם הם בברכת המזון ומזה הביא הב"י ראי' שצריך לכסות את הראש לכל ברכה. והנה בב"י סי' קפ"ג [בנדמ"ח עמ' ר"ל], כתב וז"ל: ועיטוף כתב רבינו ירוחם נתיב ט"ז [ח"ז דף קמ"ח ע"ד] דהיינו שנותן סודר על ראשו, שאסור לברך בגלוי הראש. ולא נהירא לי דא"כ מאי רבותא דברכת המזון, הא כל שאר ברכות נמי משמע דאסור לברך בגלוי הראש, אלא עיטוף היינו סודר שפורסין על כובעיהם העומדים לפני הגדולים, ע"כ. ולפי דבריו בסי' צ"א קשה מאוד, דהא כל ראייתו דבכל הברכות צריך כסוי הראש הוא מדין זה של רבינו ירוחם בברכת המזון, וא"כ אדרבה מזה גופא ראייה שאין דין לכסות את הראש אלא רק בברכת המזון.

והנה כל מה שכתבנו כאן הוא להגדיל תורה ולהאדירה ומלאכת שמים היא, אולם ודאי בזמן הזה לית מאן דפליג שצריך לכסות הראש כל היום, ובכסוי הגון שמכסה חלק גדול מהראש, ולא כאלה המזלזלים הלובשים כובע קטן שאינו נראה כמעט לעין, וחוששני להם מן הכתוב ופורץ גדר ישכנו נחש, ושומע לי ישכון בטח.

סימן ב'

לילך בגלוי הראש

שו"ע אור"ח סי' ב' סעי' ו', (וסי' ח' סעי' ב').

כתב המחבר וז"ל: אסור לילך בקומה זקופה, ולא ילך ד' אמות בגלוי הראש, ע"כ.

והנה בכלכו [סי' י"א דף ח' ע"א], כתב וז"ל: לא יעמוד בתפלה באפונדתו ובראש מגולה ולא ברגליו יחפים, אם אין דרך אנשי המקום ללכת כן לפני גדולים. וכתב הר"מ נ"ע, שאינו אסור לילך בגלוי ראש, כי מה שאמרו בפרק כל כתבי הקדש [שבת דף קי"ח ע"ב] תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגלוי ראש, ר"ל שזו מדת חסידות. והרבינו פרץ כתב שיש למחות שלא ליכנס בבית הכנסת בגלוי ראש, ע"כ.

ודבריו ברור מללו, שאין איסור לילך בגלוי ראש, ובתפילה עצמה אסור להתפלל בגלוי הראש, ולפי הרבינו פרץ גם להכנס לבית הכנסת בגלוי הראש אסור.

והבעל העיטור בהלכות ציצית שער ב' חלק ג' [דף ע"ה רע"ב], כתב וז"ל: ודרך העטיפה וכו' ויכסה בו ראשו שלא יעמוד בגלוי הראש, ע"כ. ונראה מדבריו שאין צורך לכסות הראש, רק כשלוש טלית גדול מכסה ראשו עם הטלית. והטור אור"ח בסי' ח' [בנדמ"ח עמ' ל"ז] העתיק לשון העיטור כמו שהעתקנו, ואח"כ כתב הטור הלכה אחרת בנוגע לברכה על הטלית: שיברך להתעטף בציצית. אמנם הפרישה בס"ק ה' כתב בביאור דברי הטור, דמה שצריך לכסוי הראש הוא בגלל הברכה.

ודבריו נכתבו שלא בעיון בבעל העיטור בפנים, וכמו שכתב בעצמו שנראה שכל זה מדברי העיטור וכמו שהובא בב"י, [ור"ל גם מ"ש הטור: ויברך להתעטף בציצית]. אולם המעיין בעיטור בעצמו יראה שלא כתב בכלל לדין הברכה לאחר זה, והוא פשוט. [וא"כ ע"כ שהכוונה שכשלוש טלית גדול צריך שיהיה ראשו מכוסה, ולא מדין הברכה].

ועוד יש לתמוה על פירוש הפרישה, דאם כוונתו לכסות ראשו בטלית כדי שלא לברך בגלוי הראש, א"כ אין ברכת הטלית עוברת לעשייתו, והרי צריך קודם לברך ואח"כ להתעטף ולא להיפך.

ועיין בב"י [בנדמ"ח סוף עמ' ל"ז] שכתב שני פירושים בכוונת בעל העיטור. האחד, דיש ענין לכסות ראשו בטלית, חוץ מהכסוי הרגיל שמכסה בו ראשו, וזה גורם ליראת שמים. והשני, לכסות ראשו בטלית של מצוה, ובוה מקיים מצות ציצית מן המובחר.

סימן ג'

בענין כיסוי הראש

זה מבני אהרן

ש"ע אור"ח סי' ב' סעי' ו'.

כתב המחבר ח"ל: אסור לילך בקומה זקופה, ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש, ע"כ.

הנה כתב הכלבו [סי' י"א דף ח' ע"א, הובא בדרכי משה כאן אות ב', בנדמ"ח עמ' י"א]. ח"ל: כתב הר"מ ג"ע שאינו אסור לילך בגילוי הראש כמו שאמרו בפרק כל כתבי [שבת דף קי"ח ע"ב] תיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי ראש, ר"ל שזו מדת חסידות. והר"ף כתב שלא להכנס בבית הכנסת בגילוי ראש וכו'.

ובפשיטות משמע שאפילו כסוי אחד הוא רק ממדת חסידות, וכן משמע מרוב הפוסקים [הדרכי משה כאן, והב"י לקמן בסי' צ"א בנדמ"ח עמ' שנ"ט] שהביאו את דברי הכלבו וסתמו דבריהם.

אולם המהרי"ט צהלון [בתשובות החדשות סי' ר'] כתב שהכסוי התחתון הוא חיוב מדינא בכל מקום ובכל זמן, והכסוי שעליו הוא רק ממדת חסידות. ולכאורה תמוה מאד שלא כתוב חילוק זה בגמ' והראשונים.

והמעייין שם בתשובת המהריט"ץ יראה שיש בה שתי תשובות, אחת של הרב השואל, ואחת של המהריט"ץ בעצמו. והרב השואל כתב בתשובתו, שהמהלך בגילוי ראש הוא איסור מדינא, ודחה לסברא שהוא רק מדת חסידות [וכן לא הזכיר שם חילוק בין כיסוי אחד לבין הסודר שעליו עי"ש באורך]. אולם הוא עצמו כתב שהכלבו לא מסכים לזה.

אמנם הביא שם הרב השואל ראייה מהרבינו פרץ הנ"ל, שאסור להכנס בבית הכנסת בגילוי ראש, ש"מ שאיסור גלוי ראש הוא מדינא. ולכאורה אינו ראייה שהרי הכלבו הביא דבריו כמו שהם [ולא הזכיר שהם שיטה אחרת].

עוד הביא הרב השואל בתשובתו, ראייה ממה שהשוה הב"י בלשוננו בשו"ע הנ"ל, איסור קומה זקופה לאיסור גלוי ראש, שמע מינה דהוא איסור מדינא. ולכאורה גם זה אינו ראייה, דאדרבא יש ראייה להיפך שכתב שם הב"י בשו"ע שאסור לילך בקומה זקופה ולא ילך ד' אמות בגלוי ראש ומשמע שאין איסור בגלוי ראש. [וכמו שכתב החיד"א על זה בברכי יוסף סי' ב' אות ב', ח"ל: מדקדוק דברי מרן דקתני

ברישא אסור גבי קומה זקופה, והדר קתני ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש משמע דליכא איסורא בהילוך בגילוי הראש].

ומה שכתב שם הרב השואל בתשובתו, דריב"ל ורב הונא בריה דרב יהושע [בקידושין דף ל"א ע"א] פסקו דאסור לאדם שיהלך ארבע אמות בקומה זקופה שנא' מלא כל הארץ כבודו, רב הונא בריה דרב יהושע לא מסגי ארבע אמות בגילוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי. הנה כבר חלקו עליו כל הפוסקים שהם פסקו כהכלבו בשם הר"מ שהוא רק מדת חסידות חוץ מבית הכנסת והזכרת השם שיש אוסרים. [ועוד דיעויין בברכי יוסף הנ"ל שכתב על ראייה זו ח"ל: דרב הונא בריה דרב יהושע עצמו אמר [בשבת דף קי"ח ע"ב], דתיתי לי דלא סגינא ד' אמות בגילוי הראש וכו', ומשמע דהוי מדת חסידות כאינך תיתי לי דהתם]. ועי' במהרש"ל בתשובה [סי' ע"ב], שכתב, שבבית אין בו אפילו מדת חסידות.

ומ"ש מבצל הלבושים [אור"ח סי' ב' סעי' ו'], גם זה יש לפרש שהוא רק מדת חסידות שלא כתב שאסור².

ואפילו אם היה כותב אסור לפעמים אנחנו מפרשים אותו מדת חסידות, וכמ"ש בברכי יוסף שם בד"ה וכן. [משם האליה רבה סי' ד' ס"ק י"א], ח"ל: ועוד נ"ל דמלשון אסור אין ראייה דהא לעיל [סי' ג' סעי' י"ד] גבי אם היה נשוי אסור, פירש הב"י דמדת חסידות הוא, וכן כתבתי בשם התוס' גבי איסור לשמש בשני רעבון [סי' ר"מ ס"ק כ'], הרי דאף דנקטו במילתא לישנא דאסור הנה מקום לפרש מדת חסידות וכו', ע"כ. ועיי"ש שהביא שהאליה רבה סתר עצמו בזה].

והראיה מהזוהר בפרשת נשא [ח"ג דף קכ"ב ע"ב], שכתב ח"ל: אך בצלם יתהלך איש [תהלים ל"ט ז'], ובגין דאיהי על רישיה דב"נ אסיר ליה לב"נ למילד ד' אמות בגלוי דרישא, ע"כ. אינה ראייה, שהרי אף אם היה אומר מדינא הרי מה שכתוב בזוהר לדידן הוא רק מדת חסידות ואין כופין על זה (כמו שכתבו כל הפוסקים בסימן כ"ו באור"ח).

ועד עתה דיברנו בראיות הרב השואל במהריט"ץ. והנה המהריט"ץ שם חלק עליו, ר"ל דהגם שהסכים עם עיקר שיטתו שאסור לילך בגלוי הראש לגמרי מדינא, מ"מ חלק עם מה שפירש שם כמה מימרות שהכוונה בהם שהוא מדינא, דס"ל למהריט"ץ שיש בכיסוי הראש שני כיסויים, כיסוי אחד שנותן על ראשו כדי שלא יהיה בגלוי הראש לגמרי זה

2. אמנם בלבושים הנדמ"ח כתוב להדיא שאסור, ח"ל: ומטעם זה ג"כ אסור לילך ארבע אמות בגלוי הראש - אלא יכסנו, כי ההולך בגלוי הראש הולך בקלות ובקומה זקופה וכאילו אין אלוה מעל ראשו, ע"כ.

סימן ד'

דיבור בבית הכסא

שו"ע אור"ח סימן ג' סעי' ב' בהגה.

כתב הרמ"א ז"ל: הגה ולא ילכו שני אנשים ביחד [לבית הכסא], וגם לא ידבר שם.

נשאלתי: אדם שנפנה בקרן זרית שאינו בית הכסא, האם מותר לו לדבר.

תשובה: עיין ברמב"ם [פרק ה' מלהכות דעות הל' ו'] שכתב ז"ל: ולא ידבר כשהוא נפנה אפילו לצורך גדול, ע"כ. וממשמעות לשון זה ודאי דכשאינו נפנה אין ענין של צניעות שלא לדבר³, וא"כ כל שאלה זו אינה למעשה, דהא אפילו בבית הכסא ממש מותר, וכשהוא נפנה ודאי שאין חלוק ותמיד אסור.

ואגב דאתי לידן הא מילתא אמרתי לברר יותר ענין זה בגמ' ובמפרשים. איתא במשנה בתמיד [דף כ"ו רע"א] ובית הכסא של כבוד היה שם, וזה היה כבודו מצאו נעול בידוע שיש שם אדם מצאו פתוח בידוע שאין שם אדם, וכתוב על זה בגמ' [שם דף כ"ו ע"ב] רב ספרא הוה יתיב בבית הכסא אתא ר' אבא נחר ליה, א"ל ליעול מר, בתר דנפיק אמר ליה ר' אבא ע"כ לא סליקת לשעיר וכו', לאו הכי תנן מצאו נעול וכו', למימרא דלא מיבעי ליה למיעל, ע"כ.

והנה המפרש שם [בד"ה רב ספרא] כתב דרב ספרא על לבית הכסא שלא היה בו דלת, והמנהג היה לפני שיכנס אדם שם הוא נוחר, ואם יש אדם שם נוחר כנגדו, ורב ספרא לא נחר כמנהג אלא אמר בפרוש לר' אבא שיכנס, ועל זה הוכיחו ר' אבא שלא היה לו לדבר⁴, ע"כ. ולשון הגמרא ידין אינו מתיישב היטב לפירוש זה, וגם המפרש העתיק לשון הגמ' למימרא דלא הוה ליה [לר' אבא] למיעל, ופירש היפך הלשון, וכתב: ולא היה לו [לרב ספרא] לומר בא אדוני אלא היה לו לנחור כנגדו, וצ"ע.

3. והנה בחדרים [מצוות ל"ת מדברי סופרים התלויות בפה וקנה פ"ד אות ז' (דפו"י ע"א ע"ב)], כתב: אין משיחין בבית הכסא מפני סכנת השדים דשכיחי התם, וצריך צניעות ושתיקה להנצל, ע"כ. וא"כ י"ל שבזמן הזה כו"ע יחדו דלא צריך להזהר [כשלא נפנה] דלא שכיחי שדים בינן ובפרט בא"י. וגם לאלה שטוברים שטעם האיסור שלא לספר בבית הכסא הוא משום צניעותא, י"ל דהוא דוקא כשנפנה (או מגולה), שאז יש בזה חוסר צניעות.

4. ולרמב"ם הנ"ל פשוט היה לר' אבא שדיבר רב ספרא בעת שנפנה.

מדינא, ועוד שם סודר על ראשו כדי שיהיה בהכנעה, וזה הכיסוי השני הוא רק מדת חסידות].

והנה מ"ש המהריט"ץ ראייה מרב נחמן [בשבת דף קנ"ו ע"ב], דאמרינן התם: דאימיה דרב נחמן בר יצחק אמרי לה כלדאי בריך גנבא הוה, לא שבקתיה גלויי רישיה, אמרה ליה כסי רישך כי היכי דתיהוו עלך אימתא דשמיא ובעי רחמי, לא הוה ידע אמאי קאמרה ליה, יומא חד יתיב קא גריס תותי דיקלא נפל גלימא מעיליה רישיה, דלי עיניה חזא לדיקלא, אלמיה יצריה סליק פסקיה לקיבורא בשיניה. וכתב על זה המהריט"ץ שלא יתכן שהציווי היה שלא ילך בגילוי הראש, דוכי היתה מניחה אותו בראש פרוצ, אלא הכוונה שמלבד מה שהיה כובע על ראשו צוותה לו שיפרוש עוד סודר על ראשו כדי שמתוך כך יהיה מורא שמים על ראשו, וזה שדייק יום אחד נפלה הגלימא וכו', כלומר שהגלימא היתה לעולם על ראשו על הכובע או על המצנפת וכו', ע"כ.

וקשה מהיכן יש מכאן ראייה שהיה לו שתי כיסוין, אולי היא כסתה לו בכסוי אחר, ומעשה החסידות הזאת היה שומר עליו, ואם מעשה חסידות לא שומר על בן אדם לטעמיה איך שמר עליו שתי כסוין, הרי זה רק מעשה חסידות.

ומ"ש המהריט"ץ מהא דאיתא בקדושין [דף ל' ע"א] דרב חייא בר אבא אשכחיה לריב"ל דשדי דיסנא ארישיה וקא ממטי ליה לינוקא לבי כנישתא וכו'. ופירש המהריט"ץ, ז"ל: הכוונה למה שביארנו שהיה נזהר לעולם לתת סודר על ראשו על כובעו מפני אימת שכינה, ומחמת מהירות לא הספיק לשים סודר נאה אלא סדין גרוע, ע"כ. וביאור זה קשה, דאדרבה בפשטות שריב"ל היה לובש רק כסוי הזה של הסודר, ואיזה הכרח יש לומר שלבש כובע למטה מזה.

ומ"ש עוד המהריט"ץ ממעשה דרבי עקיבא במסכת כלה ריש פרק ב', וזה לשון הברייתא: פעם אחת היו זקנים יושבים עברו לפניהם שני תינוקות, אחד גלה את ראשו ואחד כסה את ראשו, זה שגלה את ראשו ר' אליעזר אומר ממזר, ר' יהושע אומר בן הנדה, ר' עקיבא אומר ממזר וכן הנדה, ע"כ. משמע שהוא חציפות גדול ללכת בגילוי הראש ואיסורו הוא מדינא, דאם היה רק מדת חסידות לא היו אומרים עליו כן.

הנה יש לדחות, דאדרבה מרקנתי גלה את ראשו, משמע שהיה מכוסה לפני זה וכשהגיע אל הזקנים גלה את ראשו בדרך עזות, ואז הבין רבי עקיבא שהיה ממזר וכן נדה. וצ"ע עדיין בדחיה זו.